

Materiały do poznania sówkowatych (Lepidoptera: Noctuidae) Gór Świętokrzyskich

Contribution to the knowledge of the noctuid moths
(Lepidoptera: Noctuidae) of the Góry Świętokrzyskie Mts.

Janusz NOWACKI¹, Joanna NOWACKA²

¹Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań; e-mail: jnowacki@up.poznan.pl

²ul. Dworcowa 69, 62-007 Biskupice; e-mail: nowacka.jo@gmail.com

ABSTRACT: The study presents new localities for 14 rare species of noctuid moths in Poland. Those species were first reported from the Góry Świętokrzyskie Mts.

KEY WORDS: Lepidoptera, Noctuidae, new records, Poland, Góry Świętokrzyskie Mts.

Wstęp

Fauna sówkowatych Polski, pomimo wieloletnich badań prowadzonych przez licznych lepidopterologów, a podsumowanych przez BUSZKO i NOWACKIEGO (2000), poznana jest w dalszym ciągu w stopniu niewystarczającym. Badania lepidopterologiczne w górach mają długą historię sięgającą początków XIX wieku. Jednak stan poznania fauny motyli polskich gór jest bardzo zróżnicowany (BUSZKO, NOWACKI 2010). Mimo bogatego zasobu informacji nie wszystkie pasma górskie zostały w wystarczającym stopniu rozpoznane pod względem występowania w nich sówkowatych. Do najlepiej poznanych pod tym względem gór w Polsce, z których dysponujemy praktycznie pełnymi listami gatunków, należą Tatry (BUSZKO i in. 2000) oraz Pieniny (NOWACKI, WAŚALA 2008). Dobrze poznane są także sówkowate Karkonoszy (NOWACKI 1998) i Bieszczadów (BIELEWICZ 1973, 1984). Pozostałe pasma górskie są znacznie słabiej rozpoznane pod względem występowania Noctuidae. Dotyczy to w znacznej mierze wyraźnie wyodrębnionego obszaru

Polski jakim są Góry Świętokrzyskie. Z obszaru tego niepełne informacje o występującej tam faunie Noctuidae przedstawione są w pracy BIEŻANKI (1923), omawiającej motyle okolic Kielc oraz pracy ŚLIWIŃSKIEGO i in. (1991) dotyczącej obszaru Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Podkreślić należy, że choć Góry Świętokrzyskie stanowią niewielki obszar naszego kraju, to jednak mają duże znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej Polski. Położenie w centralnej części kraju, jako najdalej na północ wysuniętego pasma górskiego na obszarze Polski, wyraźnie odizolowanego od pozostałych pasm górskich biegnących równoleżnikowo wzdłuż naszej południowej granicy, a także wiek, budowa geologiczna oraz niewielka wysokość Gór Świętokrzyskich wpływają na specyficzny mikroklimat tego obszaru. Sprawia to, że można się tam spodziewać pewnej liczby charakterystycznych gatunków nie występujących na innych obszarach naszego kraju.

Poniżej przedstawiono nowe informacje na temat rzadkich w Polsce gatunków sówkowatych stwierdzonych na stanowiskach w Górach Świętokrzyskich. Wszystkie wymienione gatunki są nowymi dla omawianego regionu Polski. Materiał badawczy odłowiony został na światło przez autorów lub w trakcie wykonywania pracy magisterskiej przez mgr inż. Radosława DĄBROWICZA.

Za umożliwienie prowadzenia badań na terenie Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz okazaną pomoc składamy podziękowanie Panu dr Lechowi BUCHHOLZOWI. Za pomoc w prowadzeniu odłowów składamy także podziękowania panom: Radosławowi DĄBROWICZOWI, Pawłowi KRZOSOWI, Stanisławowi KUROSOWI, Januszowi KUSZEWSKIEMU i Zbigniewowi JANKOWICZOWI.

Wykaz gatunków

Nola cristatula (HÜBNER, 1793)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Chełmowa Góra (UTM: EB03), 17 VII 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek bardzo rzadki, spotykany w Polsce na pojedynczych stanowiskach. W ostatnim czasie wykazany jedynie z Polesia i Podlasia (NOWACKI, WASILUK 2004) oraz Pienin (NOWACKI, WAŚALA 2008).

Lamprotes c-aureum (KNOCH, 1781)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 27 VII 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek który, występuje na nielicznych, rozproszonych stanowiskach w Polsce. Zawsze jako bardzo rzadki. W ostatnich latach liczba znanych stanowisk znacznie się ograniczyła, a występowanie gatunku potwier-

dzone zostało głównie we wschodniej i południowej części Polski: Bagna Biebrzańskie (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Podlasie (NOWACKI, WASILUK 2004) czy Polesie (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999).

Autographa bractea (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 13 VII 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek spotykany lokalnie na obszarze całej Polski (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Abrostola asclepiadis (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Góra Rzepka ad Chęciny (DB62), 31 VII 2009 – 3 exx.,

– Góra Sosnówka ad Chęciny (DB52), 10 VI 2010 – 1 ex.,

– rezerwat „Góra Zelejowa” ad Chęciny (DB62), 10 VI 2010 – 2 exx., 9 VII 2010 – 1 ex.

Jest to gatunek charakterystyczny dla ekosystemów kserotermicznych, występuje lokalnie na pojedynczych stanowiskach w południowej i wschodniej części Polski (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Simyra nervosa (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Góra Rzepka ad Chęciny (DB62), 31 VII 2009 – 1 ex.

Jest to gatunek charakterystyczny dla ekosystemów kserotermicznych, spotykany lokalnie na obszarze całej Polski (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Hoplodrina respersa (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 27 VII 2008 – 3 exx., 28 VII 2008 – 1 ex.; Święty Krzyż (EB03), 14 VII 2009 – 1 ex., 9 VI 2010 – 2 exx., 2 VII 2010 – 1 ex.; Trzcianka – osada leśna ŚPN (EB03), 7 VII 2009 – 1 ex.

Jest to gatunek charakterystyczny dla ekosystemów kserotermicznych. W Polsce występuje lokalnie na rozproszonych stanowiskach, na których czasami jest dość liczny (NOWACKI, WAŚALA 2008). Stanowiska w Górach Świętokrzyskich występują na północnej granicy zasięgu gatunku.

Athetis fuvula (HÜBNER, 1808)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Święty Krzyż (EB03), 24 VII 2010 – 1 ex.

Jest to gatunek charakterystyczny dla ekosystemów kserotermicznych. W Polsce dotychczas wykazany jedynie z okolic Sandomierza na stanowiskach w Górach Pieprzowych oraz w rezerwacie „Panieńska Góra” (NOWAC-

ki i in. 2001). Stanowiska w Polsce mają charakter dysjunktywny na północ poza granicą zwartego zasięgu (NOWACKI 1998a).

Xylomoia graminea (GRAESER, 1889)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Chełmowa Góra (EB03), 19 i 22 VI 2008 – 2 exx.; Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 22 VI 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek eurosyberyjski, który w Europie po raz pierwszy odnotowany został 1988 roku w Polsce na Roztoczu (NOWACKI 1989). Aktualnie w środkowej Europie występuje jedynie na stanowiskach dysjunktywnych, a Wisła stanowiła dotychczas granicę, poza którą w kierunku zachodnim nie był wcześniej notowany. W Polsce dotychczas wykazany z: Bagien Biebrzańskich (FRĄCKIEL, NOWACKI 2010), Podlasia (NOWACKI, WASILUK 2004), Polesia (NOWACKI, HOŁOWIŃSKI 1999), Puszczy Augustowskiej (KOKOT 1995), Puszczy Białowieskiej (WAŚALA 2001), Roztocza (NOWACKI 1992). Polskie populacje są najdalej wysunięte na zachód i należą do najliczniejszych w Europie.

Ipimorpha contusa (FREYER, 1849)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 6 VII 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek bardzo rzadki spotykany wyłącznie na pojedynczych stanowiskach. Dotychczas wykazany jedynie z Puszczy Białowieskiej (BUSZKO i in. 1996), Roztoczańskiego Parku Narodowego (NOWACKI 1992) oraz Poznania i Wyżyny Lubelskiej (SOSIŃSKI 1993).

Atypha pulmonaris (ESPER, 1790)

– rezerwat „Góra Zelejowa” ad Chęciny (DB62), 9 VII 2010 – 1 ex.

Jest to gatunek lokalny spotykany na nielicznych stanowiskach głównie w południowej i wschodniej części Polski (BUSZKO, NOWACKI 2000).

Dichonia convergens (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Chełmowa Góra (EB03), 9 X 2008 – 1 ex.

Jest to gatunek występujący lokalnie w zachodniej i środkowej części Polski. W miejscach występowania czasami jest licznie spotykany (NOWACKI 1998a).

Apamea syriaca OSTHELDER, 1933

– Świętokrzyski Park Narodowy: Chełmowa Góra (EB03), 22–29 VI 2008 – 9 exx.; Święta Katarzyna (DB93), 26–30 VI 2008 – 4 exx., 2–5 VII 2008 – 5 exx.; Święty Krzyż (EB03), 29 VI 2009 – 1 ex.

Jest to gatunek, który kilka lat wcześniej wykazano po raz pierwszy z Polski, jedynie na kserotermicznych stanowiskach na Roztoczu (NOWACKI 2006). Stanowiska w Polsce mają charakter dysjunktywny na północ poza granicą zwartego zasięgu (ZILLI i in. 2005).

Hyssia cavernosa (EVERSMANN, 1842)

– Góra Rzepka ad Chęciny (DB62), 31 VII 2009 – 1 ex.

Jest to gatunek euroszyberyjski osiagający na obszarze Polski swoją zachodnią granicę zasięgu. Granica ta przebiega przez wschodnią Polskę gdzie omawiany gatunek obserwowany jest w zwartym zasięgu od Puszczy Białowieskiej, przez Lubelszczyznę po Bieszczady. W południowej Polsce *H. cavernosa* lokalnie obserwowany był także w Małopolsce i na Górnym Śląsku (NOWACKI, WASILUK 2004).

Noctua interposita (HÜBNER, 1790)

– Świętokrzyski Park Narodowy: Chełmowa Góra (EB03), 23 VII 2007 – 1 ex., 23 VI 2008 – 1 ex., 31 VII 2008 – 1 ex.; Dąbrowa – leśniczówka ŚPN (DB93), 3 IX 2008 – 1 ex.; Święta Katarzyna (DB93), 26 VI 2008 – 1 ex., 7 IX 2008 – 1 ex.; Święty Krzyż (EB03), 11 VIII 2010 – 1 ex.,
– rezerwat „Góra Zelejowa” ad Chęciny (DB62), 9 VII 2010 – 1 ex.

Jest to gatunek południowy, dla którego przez środkową Europę przebiega północna granica zwartego zasięgu (NOWACKI 1998a). W Polsce jako lokalny stwierdzony na pojedynczych stanowiskach na większości obszarów kraju za wyjątkiem północno-zachodnich regionów (BUSZKO, NOWACKI 2000).

SUMMARY

The paper presents new faunistic data on 14 species rare noctuid moths from Góry Świętokrzyskie Mts. All mentioned species were for the first time recorded from this area. For *Apamea syriaca* OSTHELDER Góry Świętokrzyskie is the second, and for *Athetis furvula* (HBN.) the third known locality in Poland.

PIŚMIENNICTWO

- BIELEWICZ M. 1973: Motyle Bieszczadów Zachodnich i Pogórza Przemyskiego, cz. I. tzw. Macrolepidoptera. Roczn. Muz. Górnośl., Przyroda, 7: 3-170.
- BIELEWICZ M. 1984: Nowe gatunki motyli większych (Macrolepidoptera) dla fauny Bieszczadów Zachodnich i Pogórza Przemyskiego. Pol. Pismo ent., 54: 407-409.

- BIEŻANKO C. 1923: Motyle okolic Kielc. Prace Kom. Mat. - Przyr., PTPN, seria B, **2**: 145-212.
- BUSZKO J., KOKOT A., PALIK E., ŚLIWIŃSKI Z. 1996: Motyle większe (Macrolepidoptera) Puszczy Białowieskiej. Parki nar. Rez. przyr., **15**: 3-46.
- BUSZKO J., MIKKOLA K., NOWACKI J. 2000: Motyle (Lepidoptera) Tatr Polskich. Część I. Wstęp, przegląd gatunków, geneza fauny. Wiad. entomol., **19**, supl.: 3-44.
- BUSZKO J., NOWACKI J. 2000: The Lepidoptera of Poland. Pol. entomol. Monogr., **1**: 1-176.
- BUSZKO J., NOWACKI J. 2010: Fauna motyli (Lepidoptera) polskich gór na tle pasm górskich Europy. Wiad. entomol., **29**, supl.: 27-38.
- DĄBROWICZ R. 2009 [mscr.]: Ocena wartości przyrodniczej ekosystemów obwodu ochronnego „Chełmowa Góra” na terenie Świątokrzyskiego Parku Narodowego na podstawie motyli z rodziny sówkowatych (Lepidoptera, Noctuidae). Praca magisterska, Katedra Ochrony Środowiska Przyrodniczego, UP w Poznaniu. 103 ss.
- FRĄCKIEL K., NOWACKI J. 2010: The noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of marsh ecosystems in the Biebrza National Park. Pol. entomol. Monogr., **7**: 1-67.
- KOKOT A. 1995: Nowe dla Puszczy Augustowskiej gatunki sówkowatych. Wiad. entomol., **14**: 62.
- NOWACKI J. 1989: *Xylomoia graminea* (GRAESER, 1888) nowy dla fauny Polski i Europy przedstawiciel sówkowatych (Lep., Noctuidae). Przegląd zool., **33**: 445-447.
- NOWACKI J. 1992: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Roztocza. Fragm. faun., **35**: 397-414.
- NOWACKI J. 1998: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Karkonoszy Polskich. Wiad. entomol., **16**: 177-188.
- NOWACKI J. 1998a: The noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of Central Europe. Bratislava. 143 ss.
- NOWACKI J. 2006: *Apamea syriaca* OSTHELDER, 1933 – a noctuid moth new to the Polish fauna (Lepidoptera: Noctuidae). Pol. Journ. Entomol., **75**: 505-509.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M. 1999: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) Lasów Sobiborskich na obszarze Polskiego Polesia. Wiad. entomol., **18**, supl. 1: 1-60.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M., PAŁKA K. 2001: *Athetis lepigone* (MÖSCHLER) (Lepidoptera: Noctuidae) a noctuid moth new to the Polish fauna. Pol. Journ. Entomol., **70**: 271-275.
- NOWACKI J., WASILUK D. 2004: Sówkowate (Lepidoptera, Noctuidae) środkowego Podlasia. Wiad. entomol., **23**, supl. 1: 1-54.
- NOWACKI J., WAŚALA R. 2008: The noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of xerothermic rock swards in the Pieniny Mts. Pol. entomol. Monogr., **4**: 3-60.
- SOSIŃSKI J. 1993. Nowe stanowiska niektórych rzadko występujących w Polsce gatunków motyli (Lepidoptera). Wiad. entomol., **12**: 229-230.
- ŚLIWIŃSKI Z., WIĄCKOWSKI S., MARCINIAK B. 1991: Motyle (Lepidoptera) Świątokrzyskiego Parku Narodowego. Fragm. faun., **35**: 123-145.
- WAŚALA R. 2001: *Xylomoia graminea* (GRAESER) (Lepidoptera, Noctuidae) gatunek nowy dla Puszczy Białowieskiej. Wiad. entomol., **20**: 95.
- ZILLI A., RONKAY L., FIBIGER M. 2005: Noctuidae Europaeae, vol. 8 Apameini. Entomological Press, Soro. 323 ss.